

Житомирський державний університет імені Івана Франка
Соціально-психологічний факультет
Кафедра психології, логопедії та інклюзивної освіти

МЕТОДИКИ ПОДОЛАННЯ ПОРУШЕНЬ АРТИКУЛЯЙНОЇ МОТОРИКИ

**Методичні рекомендації до практичних занять, та
організації самостійної роботи здобувачів
другого (магістерського) рівня вищої освіти**

**Укладачі: кандидат психологічних наук, доцент Людмила Котлова,
асистент Анастасія Іскрижицька,
асистент Ірина Неводнича**

Житомир 2026

*Рекомендовано до друку Вченою Радою Житомирського державного
університету імені Івана Франка
(протокол № 11 від 29 травня 2026 року)*

Рецензенти:

ХРИПУН Дар'я – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Уманського національного університету.

ЦЕГЕЛЬНИК Тетяна – доктор філософії, доцент, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

ТИЧИНА Ірина – кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної та практичної психології Житомирського державного університету імені Івана Франка.

М-54 Методичні рекомендації з навчальної дисципліни "Методики подолання порушень артикуляційної моторики"/ Уклад.: Л. Котлова, А. Іскрижицька, І. Неводнича. Житомир: Вид-во ЖДУ ім.І.Франка, 2026. 36 с.

Методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Методики подолання порушень артикуляційної моторики» укладено відповідно до освітньо-професійної програми Спеціальна освіта. Логопедія для підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю А6 Спеціальна освіта, спеціалізація А6.01 Логопедія.

У роботі представлено теми, визначені робочою програмою підготовки фахівців, які відповідають фаховим компетентностям та програмним результатам навчання.

Методичні рекомендації складаються з таких структурних компонентів: пояснювальна записка, матеріалів до практичних занять, а також до самостійної роботи студентів. Представлені завдання та вимоги до екзамену, критерії оцінювання, список рекомендованої літератури.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	4
Критерії оцінювання завдань на практичних заняттях	5
Методичні рекомендації до організації самостійної роботи	6
Практичне заняття № 1. Будова та функції артикуляційного апарату.	8
Практичне заняття № 2. Класифікація порушень артикуляційної моторики	8
Практичне заняття № 3. Методика обстеження артикуляційної моторики	9
Практичне заняття № 4. Артикуляційна гімнастика : види, правила проведення , добір вправ.	10
Практичне заняття № 5. Логопедичний масаж як засіб корекції порушень артикуляційної моторики	10
Практичне заняття № 6. Розвиток дрібної моторики та її зв'язок з артикуляційною моторикою	11
Практичне заняття № 7 Методика розвитку мовленнєвого дихання та фонації.	12
Практичне заняття № 8. Постановка звуків при порушеннях артикуляційної моторики	14
Практичне заняття № 9. Логоритміка в роботі з порушеннями артикуляційної моторики	14
Практичне заняття № 10. Складання індивідуального плану корекції артикуляційної моторики	15
Підсумковий модульний контроль	16

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Метою вивчення освітнього компонента «Методики подолання порушень артикуляційної моторики» є формування у студентів системи теоретичних знань і практичних умінь щодо виявлення, діагностики та корекції порушень артикуляційної моторики у дітей і дорослих, а також оволодіння ефективними логопедичними методами й прийомами їх подолання.

Основними завданнями вивчення освітнього компонента є:

- сформувати у студентів цілісне уявлення про будову, функції та розвиток артикуляційного апарату;
- ознайомити з причинами, механізмами та видами порушень артикуляційної моторики;
- навчити проводити обстеження стану артикуляційної моторики та аналізувати його результати;
- оволодіти методами та прийомами розвитку і корекції артикуляційної моторики (артикуляційна гімнастика, масаж, дихальні та голосові вправи);
- навчити складати індивідуальні програми корекційної роботи;
- сформувати вміння здійснювати контроль і оцінювання ефективності корекційної роботи;
- підготувати до взаємодії з батьками, педагогами та фахівцями мультидисциплінарної команди;

Викладання освітньої компоненти «Методики подолання порушень артикуляційної моторики» передбачає поєднання теоретичної та практичної підготовки студентів із орієнтацією на майбутню професійну діяльність логопеда; формування практичних навичок через виконання вправ з артикуляційної гімнастики, моделювання корекційних занять, аналіз логопедичних кейсів; використання наочних матеріалів, відеофрагментів, демонстрацій технік артикуляційного масажу та вправ.

¹ Програма освітньої компоненти «Методики подолання порушень артикуляційної моторики»

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗАВДАНЬ НА ПРАКТИЧНИХ ТА ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТТЯХ

Оцінка	Вимоги до знань, умінь та навичок здобувачів вищої освіти. Досягнення програмних результатів навчання
Теоретичне питання (max – 30 балів)	
0-5 балів	Фрагментарне або механічне відтворення інформації зі значними прогалинами та помилками. Судження не мають підкріплення фактами; самостійність мислення не виявлена. Наявні стилістичні та граматичні помилки.
6-15 балів	Свідоме відтворення основних положень із наявністю окремих помилок. Спостерігається певна фрагментарність або порушення логіки викладу; недостатність самостійних висновків.
16-25 балів	Повне та усвідомлене володіння матеріалом із незначними зауваженнями до другорядних деталей. Відповідь обґрунтована, хоча послідовність думок може бути дещо порушена. Відповідь стилістично та граматично правильна.
26-30 балів	Глибоко аргументований, логічно побудований та переконливий виклад. Здобувач демонструє творчий підхід, наводячи власні приклади. Дотримано всіх стилістичних та граматичних норм мовлення.
Практичне завдання (max – 20 балів)	
0-10 балів	Відповідь містить неточності; аргументація слабка або відсутня. Студент не наводить власних прикладів для ілюстрації рішення.
11-20 балів	Структурована та вичерпна відповідь (чіткий вступ, основна частина, висновки). Робота грамотно оформлена та містить доречні приклади, підібрані студентом.
Тестове завдання (max – 50 балів)	
5 балів	Надано правильну відповідь на запитання тесту.
0 балів	Відповідь на запитання тесту є хибною або відсутня.

Відповідно до «Положення про критерії та порядок оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка», здобувач повинен отримати оцінку за 100-бальною шкалою на кожному практичному занятті.

Усі здобувачі в обов'язковому порядку мають скласти тестовий контроль до кожної теми (максимальний бал – 50). За усну відповідь на питання можна отримати до 30 балів. Обов'язковим також є виконання практичного завдання в позааудиторний час (завдання для самостійної роботи), яке може бути оцінене у 10-20 балів.

Під час підготовки до практичного чи лабораторного заняття здобувачі мають опрацювати ключові терміни та перелік рекомендованих джерел згідно із затвердженим планом теми. У разі пропуску заняття з поважних чи неповажних причин здобувачі повинні відпрацювати його шляхом самостійного опрацювання теми з подальшим складанням тесту й виконанням практичного завдання.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

за Тетяною Майстренко²

Самостійна робота є невід'ємною складовою вивчення навчальної дисципліни. Вона здійснюється за такими напрямками:

- підготовка теоретичних питань до практичних занять;
- виконання завдань для самостійної роботи;
- конспектування першоджерел;
- підготовка рефератів;
- виконання індивідуальних (професійно-орієнтованих) завдань;
- підготовка до підсумкових модульних робіт;
- підготовка до екзамену.

Підготовка теоретичних питань до практичних занять передбачає опрацювання питань теми практичного заняття. Ці питання могли як розглядати під час лекції, так і виноситися на самостійне опрацювання.

Алгоритм підготовки.

- Визначте питання для підготовки (Ви маєте розглянути усі питання, зазначені у плані практичного заняття).
- Візьміть у бібліотеці університету (читальному залі або на кафедрі) джерела, зазначені у списку основної літератури до заняття. При підборі літератури Ви можете користуватися бібліотечними каталогами (алфавітним, предметним або систематичним).
- Визначте розділи (теми або параграфи), у яких розкрито питання практичного заняття.
- Прочитайте ці розділи.
- Складіть план (простий або складний) відповіді на кожне питання.
- Визначте основні поняття, які Ви повинні засвоїти.
- Проаналізуйте, як опрацьований матеріал пов'язаний з іншими питаннями теми.
- Для кращого засвоєння та запам'ятовування матеріалу складіть короткий конспект, схеми, таблиці або графіки по прочитаному матеріалу.
- Визначте проблеми в опрацьованому матеріалі, які Ви недостатньо зрозуміли. З цими питаннями Ви можете звернутися на консультації до викладача.
- Перевірте, як Ви засвоїли опрацьоване питання. Ви можете це зробити, відповівши на тестові питання до теми або розв'язавши практичні завдання.

Конспектування першоджерел передбачає поглиблений розгляд окремих питань теми. Для конспектування можуть пропонуватися статті з фахових журналів, розділи монографій або підручників.

Алгоритм підготовки.

- Прочитайте запропоноване першоджерело.
- Правильно оформіть бібліографію першоджерела (автор, назва, вихідні дані).
- Складіть план (простий або складний).
- Для кожного пункту плану виділіть основні положення проблеми, яка висвітлюється у першоджерелі.
- Представте прочитаний текст у вигляді тез або анотації, використовуючи, при потребі, схеми, таблиці, графіки тощо.
- Для самоперевірки перекажіть статтю, використовуючи власний конспект.

Підготовка до екзамену має на меті узагальнення та систематизацію знань з дисципліни у цілому.

Алгоритм виконання

- Ознайомтеся з переліком питань до екзамену.
- Підберіть підручники, інструктивно-методичні матеріали або іншу довідкову літературу, необхідну для підготовки (її перелік Ви можете знайти в робочій програмі або інструктивно-методичних матеріалах).

- Перегляньте зміст кожного питання, користуючись власними конспектами або підручниками.
- Визначте рівень знань з кожного питання.
- Визначте питання, які потребують ретельнішої підготовки (опрацювання додаткової літератури, складання конспектів, схем, виконання окремих завдань тощо). З цією метою зверніться до алгоритму підготовки теоретичних питань до практичних занять та виконання завдань до лабораторних занять.
- Для самоперевірки перекажіть теоретичні питання або виконайте практичне завдання.

Примітка: якщо ви маєте труднощі у підготовці окремих теоретичних питань або виконанні практичних завдань, ви можете звернутися за консультацією до викладача. Час проведення консультацій зазначений у графіку проведення консультацій.

² Професійно-орієнтовані завдання з психології / За ред. О.Л. Музики. Навчальний посібник. 3-тє вид., перероб. і доп. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. 566 с.

МОДУЛЬ 1. МЕТОДИКИ ПОДОЛАННЯ ПОРУШЕНЬ АРТИКУЛЯЦІЙНОЇ МОТОРИКИ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1

Тема: Будова та функції артикуляційного апарату

План

1. Що таке артикуляційний апарат? Та його значення в формуванні мовлення.
2. Будова артикуляційного апарату. (активні і пасивні органи артикуляції)
3. Охарактеризуйте будову та функції язика.
4. Яку функцію виконує тверде піднебіння?
5. Що таке альвеоли та яке їх значення для артикуляції?
6. Які порушення артикуляційного апарату можуть призводити до мовленнєвих дефектів?

Основні поняття	<i>Артикуляційна моторика, артикуляційний апарат, порушення артикуляційної моторики, артикуляційна гімнастика, праксис (артикуляційний праксис)</i>
Практичне завдання (для самостійної роботи)	1. Розробити доступну консультацію для батьків на тему «Розвиток артикуляційної моторики в домашніх умовах» 2. Розробити артикуляційну казку - гімнастику для дітей 4 років

Оцінювання

▪ усна відповідь на питання	30 балів
▪ тест	50 балів
▪ практичне завдання	20 балів

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №2

Тема: КЛАСИФІКАЦІЯ ПОРУШЕНЬ АРТИКУЛЯЦІЙНОЇ МОТОРИКИ

План

1. Артикуляційна моторика та її роль у мовленні.
2. Взаємозв'язок артикуляції, дихання та фонації.
3. Причини органічних порушень (ураження ЦНС, ураження периферичної нервової системи, органічні дефекти артикуляційного апарату)
4. Клінічні форми органічних порушень артикуляційної моторики
5. Основні прояви органічних порушень та їх діагностика

Основні поняття	<i>Фонація, ЦНС, м'язовий тонус, координація, кінестетичний контроль, органічні порушення, дизартрія, ринолалія.</i>																
Практичне завдання (для самостійної роботи)	1. Створити клініко – логопедичний кейс (студент описує мовленнєвий випадок. Підгрупа студентів визначає тип порушення і пропонує основні напрямки корекційної роботи) 2. Заповнити таблицю <table border="1"><thead><tr><th>Критерій класифікації</th><th>Вид порушення</th><th>Характеристика</th><th>приклад</th></tr></thead><tbody><tr><td>За тонутом</td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>За неврологічною основою</td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>За координацією</td><td></td><td></td><td></td></tr></tbody></table>	Критерій класифікації	Вид порушення	Характеристика	приклад	За тонутом				За неврологічною основою				За координацією			
Критерій класифікації	Вид порушення	Характеристика	приклад														
За тонутом																	
За неврологічною основою																	
За координацією																	

	<p>3. Розробка міні-комплексу вправ</p> <p>Інструкція: Розробіть комплекс із 5–7 вправ для дитини з:гіпотонусом язика або порушенням координації артикуляційних рухів</p> <p>Вказати: мету кожної вправи короткий опис виконання</p>
--	--

Оцінювання

▪ усна відповідь на питання	30 балів
▪ тест	50 балів
▪ практичне завдання	20 балів

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №3

Тема: Методика обстеження артикуляційної моторики

План

1. Мета логопедичного обстеження артикуляційної моторики.
2. Підготовка до обстеження
3. Послідовність обстеження органів артикуляційного апарату.
4. Які ознаки органічного та функціонального порушення можна виявити під час обстеження
5. Динамічні та координаторні проби (переключення артикуляційних позицій, оцінка темпу і ритму, прояви апраксії і дизартрії)
6. Аналіз результатів обстеження

Основні поняття	<i>Логопедичне обстеження, пасивні та активні органи артикуляційного апарату, органічні та функціональні порушення артикуляційного апарату, артикуляційна позиція, просодика, гіпотонус, апраксія</i>
------------------------	---

Практичне завдання (для самостійної роботи)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розробити картку обстеження артикуляційного апарату для дитини 4 років. 2. Скласти схему обстеження артикуляційної моторики; Розробити власний набір діагностичних вправ; Підібрати вправи для різних типів порушень; Скласти приклад логопедичного висновку; Проаналізувати кейс (опис дитини). 3. Охарактеризувати порушення (гіпотонус, гіпертонус, апраксія, дизартрія).
--	---

Оцінювання

▪ усна відповідь на питання	30 балів
▪ тест	50 балів
▪ практичне завдання	20 балів

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №4

Тема: Артикуляційна гімнастика : види, правила проведення , добір вправ.

План

1. Визначення поняття артикуляційна гімнастика
2. Види артикуляційної гімнастики.
3. Правила проведення артикуляційної гімнастики
4. Добір артикуляційних вправ
5. Основні вправи артикуляційної гімнастики

Основні поняття	<i>Артикуляційна гімнастика, індивідуальний підхід, м'язовий тонус, координація артикуляційних рухів, артикуляційний апарат</i>
------------------------	---

Практичне завдання (для самостійної роботи)	<p>1. Розробити комплекс із 5–7 вправ для: розвитку язика; розвитку губ; Скласти вправи для дитини з: гіпотонусом; гіпертонусом; Підібрати вправи для постановки одного звука (на вибір). Скласти алгоритм проведення артикуляційної гімнастики.</p> <p>2. Створити картки (або презентацію) з описом вправ (назва, мета, виконання). Розробити ігрову форму проведення артикуляційної гімнастики. Придумати казку або сюжет для мотивації дітей під час виконання вправ. Підготувати відео або фотоінструкцію виконання 3–5 вправ.</p> <p>3. Скласти пам'ятку логопеда: «Як правильно проводити артикуляційну гімнастику»</p>
--	--

Оцінювання

▪ усна відповідь на питання	30 балів
▪ тест	50 балів
▪ практичне завдання	20 балів

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №5

Тема: ЛОГОПЕДИЧНИЙ МАСАЖ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНЬ АРТИКУЛЯЦІЙНОЇ МОТОРИКИ

План

1. Логопедичний масаж і його місце в системі логопедичної корекції
2. Основні порушення артикуляційної моторики у дітей та дорослих.
3. Показники та протипоказання до застосування логопедичного масажу
4. Вимоги до логопедичного масажу, цілі та завдання .
5. Види логопедичного масажу
6. Особливості застосування логопедичного масажу при дизартрії..

Основні поняття	<i>Логопедичний масаж, класичний, зондовий, точковий, апаратний масажі, іннервація, дизартрія, ринолалія, звуковимова</i>
------------------------	---

Практичне завдання (для самостійної роботи)	<p>1. Підібрати вправи для масажу губ , підібрати щік , та самомасажу обличчя.</p> <p>2. Висловіть свою думку: «Вплив масажу на розвиток мовлення» (10 речень).</p> <p>3. Створити порівняльну таблицю різних видів масажу</p>
--	--

Оцінювання

▪ усна відповідь на питання	30 балів
▪ тест	50 балів

▪ практичне завдання	20 балів
----------------------	----------

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №6

Тема: Розвиток дрібної моторики та її зв'язок з артикуляційною моторикою

План

1. Основні етапи розвитку дрібної моторики у дітей раннього та дошкільного віку.
2. Методи та прийоми розвитку дрібної моторики в логопедичній роботі.
3. Пальчикова гімнастика в роботі логопеда.
4. Використання предметно-ігрової діяльності для розвитку дрібної моторики.
5. Застосування сенсорних на логопедичних заняттях
6. Поєднання вправ для рук з артикуляційною гімнастикою.

Основні поняття	<i>Дрібна моторика, загальна моторика, просодика, логоритміка, координація рухів, кінестетичні відчуття, пропріоцепція, тактильна чутливість, міжпівкульна взаємодія.</i>
------------------------	---

Практичне завдання (для самостійної роботи)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Провести спостереження (на прикладі дитини або змодельованої ситуації). Оцінити: а) Дрібну моторику: точність рухів пальців; уміння маніпулювати дрібними предметами; навички тримання олівця. б) Артикуляційну моторику: рухливість язика; рухи губ; чіткість звуковимови. Зробити висновок про наявність або відсутність взаємозв'язку. 2. Підбір корекційних вправ Скласти комплекс вправ (5–7 хв): 1. Для розвитку дрібної моторики 2. Для розвитку артикуляційної моторики 3. Розробити 2–3 пальчикові гри для дітей 4 років
--	---

Оцінювання

▪ усна відповідь на питання	30 балів
▪ тест	50 балів
▪ практичне завдання	20 балів

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №7

Тема: Методика розвитку мовленнєвого дихання і фонації

План

1. Поняття мовленнєвого дихання та його відмінність від фізіологічного.
2. Вікові особливості розвитку мовленнєвого дихання у дітей
3. Анатомо-фізіологічні основи мовленнєвого дихання.
4. Роль діафрагми у процесі мовлення.
5. Поняття фонації. Механізм голосоутворення.
6. Функції голосових зв'язок у процесі мовлення.
7. Основні типи мовленнєвого дихання та їх характеристика.
8. Види дихальних і голосових вправ у логопедичній практиці.

Основні поняття	<i>Мовленнєве дихання, фізіологічне дихання, вікові особливості розвитку, діафрагма, голосові зв'язки, фонація</i>
------------------------	--

Практичне завдання (для самостійної роботи)	1. Описати особливості мовленнєвого дихання: тривалість вдиху і видиху; участь діафрагми; ритмічність дихання. 2. Розробити та провести вправи для м'якого піднебіння. 3. Розписати та порівняти статичні та динамічні вправи 4. Розробити 2–3 ігрові вправи для розвитку мовленнєвого дихання або міні-комплекс для дітей дошкільного віку.
---	--

Оцінювання

▪ усна відповідь на питання	30 балів
▪ тест	50 балів
▪ практичне завдання	20 балів

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №8

Тема: Постановка звуків при порушеннях артикуляційної моторики

План

1. Поняття артикуляційної моторики та її порушень.
2. Види порушень артикуляційної моторики.
3. Вплив порушень артикуляційної моторики на звуковимову.
4. Способи постановки звуків
5. Постановка свистячих звуків
6. Постановка шиплячих звуків
7. Постановка л.
8. Постановка р.

Основні поняття	<i>Дислалія, сигматизм, ротацізм, ламбдацізм, гіпотонія язика.</i>
------------------------	--

Практичне завдання (для самостійної роботи)	1. Розробити заняття на постановку свистячих [с], [з] при гіпотонії язика. 2. Продемонструвати способи постановки шиплячих [ш], [ж] при недостатній диференціації рухів; 3. Продемонструвати постановку сонорних [л], [р] при обмеженій рухливості язика.
---	---

Оцінювання

▪ усна відповідь на питання	30 балів
▪ тест	50 балів
▪ практичне завдання	20 балів

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №9

Тема: Логоритміка в роботі з порушеннями артикуляційної моторики

План

1. Поняття логоритміки та її місце в системі логопедичної корекції.
2. Історія становлення та розвитку логоритміки.
3. Мета, завдання та принципи логоритмічної роботи.
4. Роль музично-рухової діяльності у мовленнєвому розвитку.
5. Психофізіологічні основи логоритміки.

Основні поняття	Логоритміка
Практичне завдання (для самостійної роботи)	<p>1. Розробіть фрагмент логоритмічного заняття (5–7 хв), що включає: рухи під музику; артикуляційні вправи; мовленнєвий супровід. Складіть 2–3 логоритмічні вправи для: розвитку язика; розвитку губ; координації дихання і мовлення. Продемонструйте (або опишіть) виконання однієї вправи: мета; хід виконання; очікуваний результат.</p> <p>2. Дайте відповіді на питання: Які рухи доцільно поєднувати з артикуляційними вправами? Як підібрати музичний супровід для логоритмічного заняття? Які вправи сприяють розвитку координації мовлення і руху? Як адаптувати логоритмічні вправи для дітей різного віку? Які індивідуальні особливості дитини потрібно враховувати?</p>
Оцінювання	
▪ усна відповідь на питання	30 балів
▪ тест	50 балів
▪ практичне завдання	20 балів

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №10

Тема: Складання індивідуального плану корекції артикуляційної моторики

План

1. Поняття індивідуального плану корекції артикуляційної моторики.
2. Мета та завдання індивідуального корекційного плану.
3. Принципи індивідуального підходу в логопедичній роботі.
4. Вибір вправ.
5. Поєднання артикуляційної гімнастики з логопедичним масажем.
6. Урахування мовленнєвого дихання та фонації в плані корекції.
7. Послідовність роботи: підготовка – постановка – автоматизація.

Основні поняття	<i>Індивідуальний план роботи, картка обстеження.</i>
Практичне завдання (для самостійної роботи)	<ol style="list-style-type: none">1. Розробити картку обстеження для дитини 5 років2. Підготувати доповідь на тему: «Ефективні шляхи та засоби профілактики та корекції ТПМ у дітей»3. Складіть індивідуальний план корекції на 2–4 тижні, включаючи: артикуляційну гімнастику; логопедичний масаж; вправи на розвиток моторики; елементи дихальної гімнастики. <p>Визначте: мету корекції; завдання кожного етапу; очікувані результати.</p> <p>Розподіліть вправи за складністю (від простих до складних).</p>
Оцінювання	
▪ усна відповідь на питання	30 балів
▪ тест	50 балів
▪ практичне завдання	20 балів

ПІДСУМКОВИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ 1

1. **Підсумковий модульний контроль** проводиться на останньому аудиторному навчальному занятті модуля. Підсумкова модульна контрольна робота складається з трьох видів завдань: 1. – тести; 2 – теоретичне питання; 3 – практичне завдання. Оцінюється у 100 бальній шкалі: 30 б. – тести (10 питань по 3 б. за вірну відповідь), 30 б. – теоретичне питання; 40 б. – практичне завдання.

Примітка. Тестові та теоретичні питання на контрольній роботі будуть лише ті, які були у планах практичних занять.

ПІДСУМКОВИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ

Підсумковий модульний контроль проводиться на останньому аудиторному практичному занятті модуля. При цьому підсумкова модульна контрольна робота складається з двох видів завдань – 10 тестових запитань (50 балів) і 2 теоретичних питань (50 балів).

Теоретичні питання

1. Що таке артикуляційний апарат? Та його значення в формуванні мовлення.
2. Будова артикуляційного апарату. (активні і пасивні органи артикуляції)
3. Охарактеризуйте будову та функції язика.
4. Яку функцію виконує тверде піднебіння?
5. Що таке альвеоли та яке їх значення для артикуляції?
6. Які порушення артикуляційного апарату можуть призводити до мовленнєвих дефектів?
7. Артикуляційна моторика та її роль у мовленні.
8. Взаємозв'язок артикуляції, дихання та фонації.
9. Причини органічних порушень (ураження ЦНС, ураження периферичної нервової системи, органічні дефекти артикуляційного апарату)
10. Клінічні форми органічних порушень артикуляційної моторики
11. Основні прояви органічних порушень та їх діагностика
12. Мета логопедичного обстеження артикуляційної моторики.
13. Підготовка до обстеження
14. Послідовність обстеження органів артикуляційного апарату.
15. Які ознаки органічного та функціонального порушення можна виявити під час обстеження
16. Динамічні та координаторні проби (переключення артикуляційних позицій, оцінка темпу і ритму, прояви апраксії і дизартрії)
17. Аналіз результатів обстеження
- Визначення поняття артикуляційна гімнастика
18. Види артикуляційної гімнастики.
19. Правила проведення артикуляційної гімнастики
20. Добір артикуляційних вправ
21. Основні вправи артикуляційної гімнастики
22. Логопедичний масаж і його місце в системі логопедичної корекції
23. Основні порушення артикуляційної моторики у дітей та дорослих.
24. Показники та протипоказання до застосування логопедичного масажу
25. Вимоги до логопедичного масажу, цілі та завдання .
26. Види логопедичного масажу
27. Особливості застосування логопедичного масажу при дизартрії..
28. Поняття мовленнєвого дихання та його відмінність від фізіологічного.
29. Вікові особливості розвитку мовленнєвого дихання у дітей
30. Анатомо-фізіологічні основи мовленнєвого дихання.
31. Роль діафрагми у процесі мовлення.
32. Поняття фонації. Механізм голосоутворення.
33. Функції голосових зв'язок у процесі мовлення.
34. Основні типи мовленнєвого дихання та їх характеристика.
35. Види дихальних і голосових вправ у логопедичній практиці.
36. Поняття артикуляційної моторики та її порушень.

37. Види порушень артикуляційної моторики.
38. Вплив порушень артикуляційної моторики на звуковимову.
39. Способи постановки звуків
40. Постановка свистячих звуків
41. Постановка шиплячих звуків
42. Постановка л.
43. Постановка р.
44. Поняття логоритміки та її місце в системі логопедичної корекції.
45. Історія становлення та розвитку логоритміки.
46. Мета, завдання та принципи логоритмічної роботи.
47. Роль музично-рухової діяльності у мовленнєвому розвитку.
48. Психофізіологічні основи логоритміки.
49. Поняття індивідуального плану корекції артикуляційної моторики.
50. Мета та завдання індивідуального корекційного плану.
51. Принципи індивідуального підходу в логопедичній роботі.
52. Вибір вправ.
53. Поєднання артикуляційної гімнастики з логопедичним масажем.
54. Урахування мовленнєвого дихання та фонації в плані корекції.
55. Послідовність роботи: підготовка – постановка – автоматизація.

Рекомендована література

Основна:

1. Базима Н. В. Значення музикотерапії для розвитку мовлення у дітей з аутистичними порушеннями. *Логопедія*. 2013. № 3. С. 3–8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/logoped_2013_3_2 (дата звернення: 13.04.2026).
2. Заковоротна Н. О. Су-джок терапія в логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації : матеріали VIII Всеукр. заоч. наук.-практ. конф. (м. Суми, 15 лют. 2019 р.). Суми, 2019. С. 67–71.
3. Замелюк М. Казкотерапія як інноваційна здоров'язбережувальна технологія у просторі сучасного дошкільного закладу. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2017. С. 14–19.
4. Качуровська О. Б. До проблеми використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчанні дітей з особливими освітніми потребами. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2014. Вип. 27. С. 71–75.
5. Козак Л. В. Підготовка майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності: технологічний аспект. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2014. Вип. 3. С. 73–78.
6. Коновалова Л. М., Ласточкина О. В. Казкотерапія як засіб корекції мовлення дітей дошкільного віку. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації. 2017. С. 28–31.
7. Ласточкина О. В. Використання комп'ютерних технологій у професійній діяльності логопеда. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2019. Вип. 12.
8. Мовчан Н. Логопедична символіка : практичні поради. *Дефектолог*. 2014. № 7. С. 1–36.
9. Гаврилова Н. С. Порушення фонетичного боку мовлення у дітей : монографія. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друк-Сервіс», 2011. 200 с.
10. Рібцун Ю. В. Види логопедичного масажу в роботі з дітьми із порушеннями мовленнєвого розвитку. *Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. / Кам'янець-Подільськ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. Кам'янець-Подільський : КПНУ, 2013. Вип. 14. С. 368–372.*
11. Шарапова О. В. Лего-технології на логопедичних заняттях. *Логопед*. 2019. № 9 (105). С. 17–26.
12. Методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Інноваційні підходи в роботі логопеда» / уклад.: Л. Котлова, І. Ілющенко, І. Долінчук. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2024. 28 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/40462> (дата звернення: 11.04.2026).

Додаткова:

1. Боряк О. В. Специфіка формування семіотичної підсистеми мови при дизонтогенезі розвитку (розумовій відсталості). *Актуальні питання корекційної освіти*. 2015. Вип. 5.
2. Касьян М. В., Шибяєва Р. В. Вплив музичної терапії на дітей з розладами спектру аутизму. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2013. Вип. 24. С. 292–296.
3. Король А. В. Логопедичний супровід сімей засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2019. Вип. 13.
4. Мудрик О. І. Пальчикові ігри — запорука успішного розвитку дитини : [арттерапія на допомогу вчителю музики]. *Мистецтво в школі*. 2014. № 8.
5. Муравйова Н. В., Федорова О. О. Формування інноваційного простору дошкільної освіти. Київ, 2012. С. 13–22.
6. Пінчук Ю. В. Наукові засади формування навички фонематичного аналізу слова у дітей з вадами мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2015. Вип. 5.
7. Черніченко Л. А. Досвід інноваційної діяльності логопедів дошкільних навчальних закладів в умовах інклюзивної освіти. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія: Педагогічні науки*.

2017. Вип. 156. С. 239–243. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2017_156_48 (дата звернення: 01.04.2026).

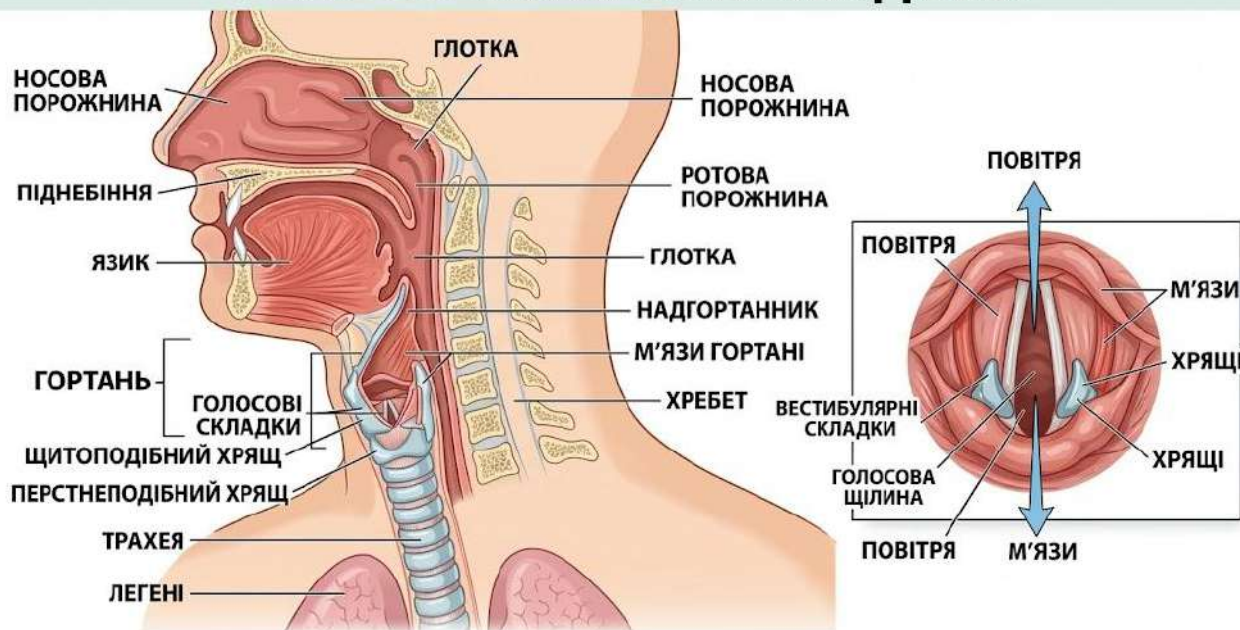
8. Черніченко Л. А. Стан університетської підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в інклюзивних умовах дошкільних закладів освіти. Інноваційна педагогіка. 2018. Вип. 3. С. 68–71.
 9. Хлистова Г. О. Інтегроване заняття з елементами LEGO-конструювання для дітей із ЗПР. Логопед. 2019. № 2 (98). С. 39–41.
- 1.

Інтернет-ресурси:

1. <http://www.nbuv.gov.ua> – Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського представляє електронний каталог періодичних видань.
2. <http://www.library.edu-ua.net/id/485/> – Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського НАПН України.
3. <http://www.mon.gov.ua/> – Міністерство освіти та науки України - офіційний сайт.
4. <http://enc-dic.com/pedagogics> – педагогічний словник.
5. <http://uk.wikipedia.org/wiki> – Вікіпедія, вільна енциклопедія.
6. <https://vseosvita.ua/library/> – Бібліотека методичних матеріалів для вчителів
7. <https://www.pedrada.com.ua/> – Портал освітян України
8. Бібліотека Житомирського державного університету імені Івана Франка. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/>

Додатки

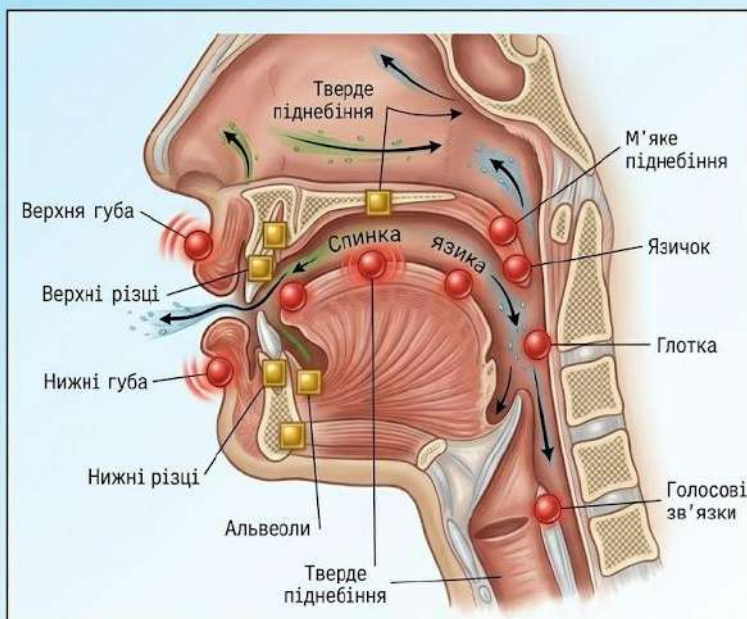
ГОЛОСОВИЙ АПАРАТ ЛЮДИНИ

Усі органи поділяються на дві фундаментальні групи:

АКТИВНІ ОРГАНИ
(Рухливі)

ПАСИВНІ ОРГАНИ
(Нерухомі)

ЯЗИК – ОРГАН МОВЛЕННЯ, СМАКУ І ЗДОРОВ'Я

Язык допомагає нам говорити, розрізняти смаки, ковтати їжу та відчувати дотик.

ФУНКЦІЇ ЯЗИКА

- **Мовлення**
(утворення звуків)
- **Смак**
(сприйняття смакових відчуттів)
- **Ковтання**
(переміщення їжі в глотку)
- **Дотик**
(чутливість до температури та текстури)
- **Очищення зубів і порожнини рота**

БУДОВА ЯЗИКА

ОСОБЛИВОСТІ ЯЗИКА

- ✓ Покритий слизовою оболонкою
- ✓ Містить м'язи – забезпечують рухливість
- ✓ Рожевий колір – ознака здоров'я
- ✓ Постійно зволожений слиною

ЧАСТИНИ ЯЗИКА

НА ЯЗИКУ Є СОСОЧКИ ТА НЕРВОВІ ЗАКІНЧЕННЯ

- ✓ **Сосочки** – маленькі виступи на поверхні, містять рецептори смаку і дотику
- ✓ **Нервові закінчення** – сприймають дотик, тиск, температуру, біль і смак

ЗНАЧЕННЯ ТВЕРДОГО ПІДНЕБІННЯ

ПОДРІБНЕННЯ ТА ЖУВАННЯ

Утворює тверду поверхню для притискання їжі язиком, допомагаючи подрібненню та формуванню харчової грудки. Піднебінні руги (складки) допомагають утримувати їжу.

ФОРМУВАННЯ ЗВУКІВ

Служить опорною поверхнею для язика та зубів, необхідно для артикуляції багатьох приголосних звуків (наприклад, [т], [д], [л], [н], [с], [з], [ш], [ж]).

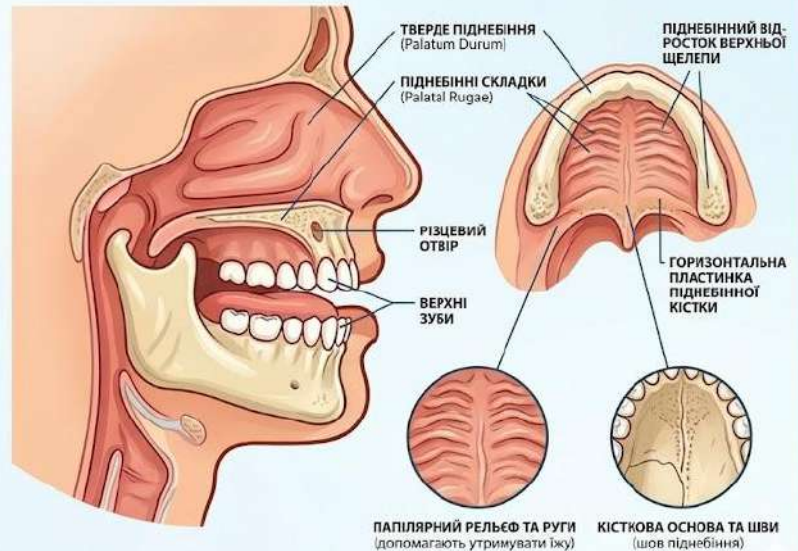
РОЗДІЛЕННЯ ПОРОЖНИН

Відокремлює ротову порожнину від носової, запобігаючи попаданню їжі та рідини в носоглотку та дихальні шляхи.

ВІДЧУТТЯ СМАКУ І ТЕКСТУРИ

Містить численні рецептори (хоч і менше, ніж язик), що беруть участь у сприйнятті текстури їжі та деяких смакових відтінків. Також містить дрібні слинні залози.

БУДОВА ТВЕРДОГО ПІДНЕБІННЯ

МЕДИЧНИЙ ОСВІТНІЙ ІНФОГРАФІК

МЕТА, ВИДИ, ПРАВИЛА ТА ПРОВЕДЕННЯ АРТИКУЛЯЦІЙНОЇ ГІМНАСТИКИ

ВИЗНАЧЕННЯ АРТИКУЛЯЦІЙНОЇ ГІМНАСТИКИ

- Сукупність спеціальних вправ, спрямованих на зміцнення м'язів артикуляційного апарату.
- Розвиток рухливості та координації язика, губ, м'якого піднебіння та нижньої щелепи.
- Підготовка до правильної звуковимови.

ДИХАННЯ ТА ГОЛОС

ВИДИ АРТИКУЛЯЦІЙНИХ ВПРАВ

- ДЛЯ ГУБ:** (напр., "Посмішка", "Дудочка").
- ДЛЯ ЯЗИКА:** (напр., "Годинник", "Гірка").
- ДЛЯ ЩЕЛЕПИ:** (напр., Відкривання рота).
- КОМПЛЕКСНІ ВПРАВИ:** (напр., "Конячка").

ІГРОВІ МАТЕРІАЛИ
Іграшки, картинки, картки, ляльки

КОМПЛЕКСНІ ВПРАВИ:
(напр., "Конячка").

ПРАВИЛА ТА ПРОВЕДЕННЯ

- СИСТЕМАТИЧНІСТЬ**
Щоденне виконання (5-10 хв).
- НАОЧНІСТЬ**
Виконання перед дзеркалом.
- ІГРОВА ФОРМА**
Захоплюючі назви та сюжети.
- ПОСТУПОВІСТЬ**
Від простих вправ до складних.
- КОНТРОЛЬ**
Моніторинг якості виконання дорослим.

ЛОГОПЕДИЧНИЙ МАСАЖ

МІСЦЕ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ

- Активний метод впливу
- Частина комплексу корекції

ПОКАЗАННЯ ДО ЗАСТОСУВАННЯ

- Дизартрія
- Алалія
- Заїкання
- Ринолалія

ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ

ЦІЛЬ: НОРМАЛІЗАЦІЯ

- Регулювання гіпер-/гіпотонусу

ЦІЛЬ: ПІДГОТОВКА ДО АРТИКУЛЯЦІЇ

- Розвиток рухливості
- Зменшення слиновиділення

ВИМОГИ ДО ЛОГОПЕДИЧНОГО МАСАЖУ

- КВАЛІФІКАЦІЯ**
Тільки фахівець
- ГІГІЕНА:** Стерильні зонди, чисті руки
- ЕРГОНОМІКА**
Зручне місце
- ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ**
Діагнозу та віку
- ПЕРІОДИЧНІСТЬ**
Курсове застосування

ПРОТИПОКАЗАННЯ ДО ЗАСТОСУВАННЯ

- Гострі інфекції
- Стоматит
- Герпес
- Епілепсія в стадії загострення на обличчі

ЛОГОПЕДИЧНИЙ МАСАЖ: КОМПЛЕКСНИЙ ОГЛЯД

1. ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ У ДІТЕЙ РАНЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

РАННІЙ ВІК (1-2 р.)

Раннє немовля:
Хапальний рефлекс, утримання предметів.

Ранній вік (1-2 р):
Побудова вежі з кубиків, вкладиші, малювання, малювання каракулів.

Переддошкільний вік (2-3 р):
Нанизування великих намистин, розрізання паперу, застібання гудзиків.

ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

Молодший дошкільний вік (3-4 р):
Ліплення з пластиліну, малювання простих фігур.

Середній дошкільний вік (4-5 р):
Конструювання, обведення по контуру, зав'язування шнурків.

Старший дошкільний вік (5-7 р):
Письмо літер, оригами, підготовка до школи.

2. МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ

ПАЛЬЧИКОВА ГІМНАСТИКА

Ритмічні рухи пальців, координація рухів, мовленнєвий розвиток.

МАСАЖ ТА САМОМАСАЖ

Покращення кровообігу, стимуляція нервових закінчень, розслаблення м'язів рук.

ПРОДУКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Розвиток сприймання, координація око-рука, фантазія, дрібна моторика.

ІГРОВІ ПРИЙОМИ

Розвиток пізнавальної сфери, залучення уваги, гра з дрібними предметами.

3. ЗАСТОСУВАННЯ СЕНСОРНИХ ВПРАВ НА ЛОГОПЕДИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ

Сенсорна коробка

Сенсорна коробка
Пошук предметів у сенсорній коробці (рис, пісок) – розвиток дрібної моторики.

Тактильне розрізнення

Тактильне розрізнення
Тактильне розрізнення поверхонь – стимуляція чуттєвих зон.

Аудіальні ігри

Аудіальні ігри
Аудіальні ігри – диференціація звуків, розвиток слухового сприймання.

Візуальне сприймання

Візуальне сприймання
Робота з візуальним сприйманням – розпізнавання форм і кольорів.

Вестибулярні вправи

Вестибулярні вправи
Вестибулярні вправи (балансири) – координація, розвиток балансу.

4. ПОЄДНАННЯ ВПРАВ ДЛЯ РУК З АРТИКУЛЯЦІЙНОЮ ГІМНАСТИКОЮ

ПАЛЬЧИКОВА АРТИКУЛЯЦІЯ

Синхронний рух рук і язика
Формування складних артикуляційних укладів.

КООРДИНАЦІЙНІ ВПРАВИ

Пальчико-мовленнєва синхронізація
Покращення координації та перемикання.

РИТМІЧНІ ПОЄДНАННЯ

Ритмічні рухи рук і язика
Розвиток почуття ритму, чіткості вимови.

СТИМУЛЮЮЧІ МАСАЖИ

Масаж рук і розслаблення м'язів обличчя
Покращення артикуляційної моторики та вимови.

ПОНЯТТЯ АРТИКУЛЯЦІЙНОЇ МОТОРИКИ ТА ЇЇ ПОРУШЕНЬ

НОРМАЛЬНА МОТОРИКА

Нормальна координація, сила та точність рухів.

Забезпечує чітку вимову звуків.

ПОРУШЕННЯ МОТОРИКИ

Порушення тону, темпу, точності, перемикання.

Веде до розмитої вимови звуків.

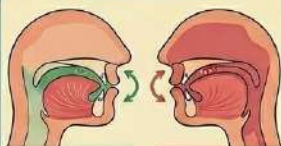
ВИДИ ПОРУШЕНЬ АРТИКУЛЯЦІЙНОЇ МОТОРИКИ

ДИЗАРТРИЯ

Порушення іннервації м'язів, параліч/парез артикуляційних органів.

ДИСЛАЛІЯ

Порушення вимови звуків при нормальній іннервації та тонусі м'язів.

РИНОЛАЛІЯ

Порушення координації та плавності переходу від одного артикуляційного укладу до іншого.

ВПЛИВ ПОРУШЕНЬ НА ЗВУКОВИМОВУ

Проблеми зі свистячими/шиплячими

Проблеми зі складними звуковими поєднаннями

ABC FGH

Веде до труднощів у спілкуванні, навчанні та соціальній адаптації.

СЧОСОБИ ПОСТАНОВКИ ЗВУКІВ

ДОТИК І ВІБРАЦІЯ

Відчуття вібрації голосу, руху язика та губ за допомогою дотику.

АРТИКУЛЯЦІЙНА ГІМНАСТИКА

Вправи для зміцнення м'язів язика, губ, щік і нижньої щелепи.

ВІЗУАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ

Спостереження за правильною артикуляцією в дзеркалі.

ДИХАЛЬНІ ВПРАВИ

Формування правильного мовленнєвого видиху, контроль струменя повітря.

НАСЛІДУВАННЯ

Наслідування звуків за дорослим, копіювання положення артикуляційних органів.

МЕХАНІЧНА ДОПОМОГА

зонди шпателі

Використання спеціальних логопедичних інструментів для корекції рухів язика.

ПОСТАНОВКА ЗВУКІВ

ПОСТАНОВКА СВИСТЯЧИХ ЗВУКІВ (С, З, Ц)

Звук С

Звук Ц

1. Артикуляційна гімнастика

"Лопаточка"

"Гірка"

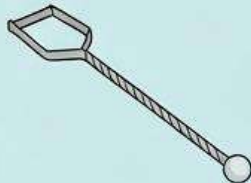
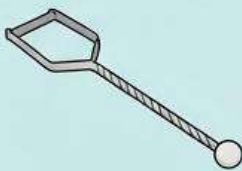
Чистимо
нижні зубки

2. Дихальні вправи

Формування струменя повітря

3. Використання зондів

Механічна допомога

ПОСТАНОВКА ШИПЛЯЧИХ ЗВУКІВ (Ш, Ж, Ч)

Звук Ш

Звук Ж

1. Артикуляційна гімнастика

"Чашечка"

Смачне
варення

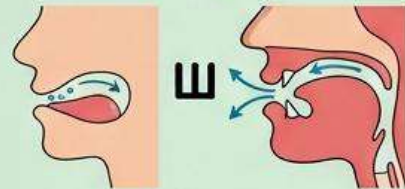
"Грибок"

2. Дихальні вправи

Теплий видих

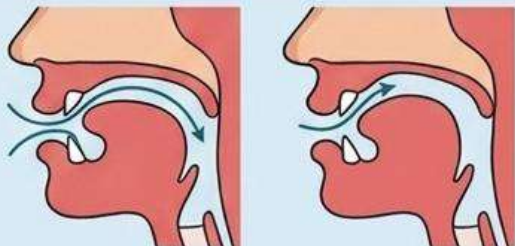
3. Наслідування

Візуальний та слуховий
контроль

ПОСТАНОВКА ЗВУКІВ

ПОСТАНОВКА Л (L)

Звук Л

Звук Ль

1. Артикуляційна гімнастика

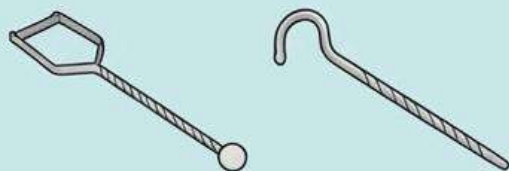
"Грибок" "Маляр" "Лопаточка"

2. Дихальні вправи

Утворення вузького струменя

3. Механічна допомога

Використання зондів

ПОСТАНОВКА Р (R)

Звук Р

Звук Рь

1. Артикуляційна гімнастика

"Пароплав" "Моторчик" "Гойдалка"
гуде"

2. Дихальні вправи

Потужний, спрямований видих

3. Наслідування та самоконтроль

Розвиток вібрації та слуху

ПОНЯТТЯ ЛОГОРИТМІКИ ТА ЇЇ РОЛЬ У МОВЛЕННЄВОМУ РОЗВИТКУ

1. ЩО ТАКЕ ЛОГОРИТМІКА? (ПОНЯТТЯ)

2. МІСЦЕ ЛОГОРИТМІКИ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ

3. РОЛЬ МУЗИЧНО-РУХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПЛАН КОРЕКЦІЇ АРТИКУЛЯЦІЙНОЇ МОТОРИКИ

МЕТА КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ

ЗАВДАННЯ ПЛАНУ

ПРИНЦИПИ КОРЕКЦІЇ

